

АНАЛІЗ ЗМІСТОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ANALYSIS OF CONTENT CHARACTERISTICS OF FINANCIAL AND ECONOMIC REGULATION IN THE FIELD OF NATURE MANAGEMENT

Анатолій СУНДУК,
доктор економічних наук,
Державна установа «Інститут
економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»,
Київ

Anatoliy SUNDUK,
Doctor of Economic Sciences,
Public Institution "Institute of Environmental
Economics and Sustainable Development
of the National Academy of Sciences of
Ukraine", Kyiv

• У статті досліджуються питання змістовних характеристик наукової категорії фінансово-економічного регулювання щодо сфери природних ресурсів. Визначаються функціональні характеристики процесу регулювання. Формуються підходи до розуміння регулювання в контексті взаємодії «кола природокористування» (natural resources using cycle, NRUC) та «кола ринкових процесів» (market processes cycle, MPC). Наводиться авторське тлумачення категорії фінансово-економічного регулювання.

• The article deals with the issues of the content characteristics of the scientific category of financial and economic regulation for the field of natural resources. Functional characteristics of the regulation process have been determined. The approaches to understanding regulation in the context of the interaction between the natural resources using cycle (NRUC) and the market process cycle (MPC) have been formed. The author's interpretation of the category of financial and economic regulation has been provided.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку, на відміну від попередніх десятиліть, визначаються вагомим рівнем кризовості та турбулентності, що значною мірою ускладнює функціонування будь-якої держави світу. Враховуючи вагомий рівень інтегрованості природно-ресурсного потенціалу до основних сфер розвитку, його основні характеристики також локалізуються і значною мірою визначаються змінними тенденціями, які не можливо врахувати і скоригувати, додержуючись консервативних управлінських підходів. А це, у свою чергу, призводить до таких наслідків, як

низькі характеристики використання наявного природно-ресурсного потенціалу. Як показує досвід країн ЄС або США, у цьому сенсі перспективним є використання фінансово-економічних важелів регулювання природокористування, які крім досягнення економічного ефекту формують також і сприятливу екологічну дію. Подібні явища розвиваються в контексті інтеграції природних ресурсів до зони ринку.

Особливо корисним цей досвід є для України, коли вже напрацьовані позитивні практики впровадження засад регулювання, які, однак, є точковими і не повною мірою розкривають свій потенціал дії через вплив поточних факторів. Разом з тим у державі наявний значний потенціал до трансформації існуючої системи регулювання та впровадження нових елементів до її структури. Ключове завдання полягає в тому, щоб сформувати такий каркас регулювання, який би дозволив поєднати як позитивні напрацювання, що добре себе зарекомендували, так і інноваційні підходи, що мають потенціал змін, але не активовані. При цьому зазначимо, що вагомим завданням у цьому сенсі є формування змістовних характеристик регулювання та визначення їх особливостей. Отже, необхідність розробки такої позиції та потреба широкого використання фінансово-економічних засад регулювання природокористування в умовах поглиблення інституціональних перетворень у природно-ресурсному секторі національного господарства зумовлює актуальність проведення дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто виокремити публікації двох напрямків. Перші з

Для західних країн характерна ситуація, коли сфера природокористування поступово інтегрується до площини ринкових процесів, імплементуючи характеристики останньої. Вже звичним стало залучення характеристик природних ресурсів до зони ринкової активності, діяльність приватних операторів у сфері природних ресурсів, включення їх окремих сегментів до ланцюжків ТНК і банківської сфери, котирування акцій водних або лісових компаній тощо. Разом з тим використання подібних засобів потребує необхідного правового та інституціонального підґрунтя. Наприклад, якщо йдеться про нові інструменти у лісовому секторі економіки, то для західних країн звичайним видається використання The S&P Global Timber & Forestry Index, який формує інтегральну картину про перспективи інвестицій для цієї сфери. Іншим прикладом є «країнові» індекси, що прив'язуються до конкретних країн.

них характеризують загальні позиції, другі – спеціалізовані. До числа перших зараховано насамперед публікації із загальних питань регулювання, окремі позиції з яких можливо використати для сфери природокористування. Наприклад, можливо назвати “Regulation: a primer” [7] чи “Economic Regulation” [6]. Важливими є роботи, що стосуються напряму можливостей використання засад фінансово-економічного регулювання для сфери природних ресурсів. Разом з тим таких робіт є незначна кількість, і вони характеризують переважно галузеві питання (приклади) використання інструментів регулювання. До числа важливих можливо назвати дослідження щодо економічної оцінки природного багатства України [2], інституціоналізації природно-ресурсних відносин [3], капіталізації [5] та ін. [4]. Шляхом використання конкретних інструментів регулювання (наприклад, вартісних характеристик чи капіталізації) щодо природних ресурсів викристалізується специфіка впливу та визначаються особливості регулювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначимо, що основною проблемою є складність тлумачення категорії регулювання щодо природних ресурсів, адже це питання є досить специфічним. Важливим аспектом є і врахування можливостей природних ресурсів, які повинні залучатися до сфери обігу та набувати нових рис і властивостей. Крім того, спостерігається дефіцит досліджень і щодо можливостей розвитку категоріального апарату в контексті становлення нових форм ведення підприємницької діяльності. Відповідно до цього **метою статті** є формування підходів до системи тлумачення змістовних ознак поняття фінансово-економічного регулювання сфери природокористування та дослідження їх базових характеристик.

Основні результати дослідження. Питання регулювання розвитку як загальних аспектів, так і галузевих перебувають у центрі уваги науковців досить тривалий час. Однак, незважаючи на таку актуальність, одним із проблемних моментів є змістовне наповнення цього терміну. Як показує аналіз існуючих розробок, можливо виділити декілька точок зору щодо його розуміння. Зважаючи на актуальність фінансово-економічного регулювання, визначимо його основні змістовні ознаки, адже від адекватного тлумачення і розуміння терміну залежить і успішність його впровадження як у площину ринку, так і сферу природокористування.

Зазначимо, що категорія фінансово-економічного регулювання є досить складним поняттям за своїм походженням, адже вона є інтегральною і специфічною за характером впливу. Крім того, цей термін має яскраво виражені ринкові характеристики свого функціонування, які він імплементує до тієї сфери, в якій розкриває свій потенціал.

У чому проявляється *інтегральність* поняття? Насамперед у тому, що регулювання для досягнення мети (зміна тих або інших показників) використовує потенціал як фінансових важелів, так і економічних. Причому перші з них визначаються більшим тяжінням до ринку і орієнтацією на бізнес, ніж другі. Економічні важелі є менш прив’язаними до ринку щодо фінансових і більшою мірою належать до компетенції держави. Виходячи з цього, лексично поняття фінансове та економічне регулювання стосується різних сфер. Тобто економічне регулювання відрізняється від фінансового регулювання.

Як свідчить **рис. 1**, дія економічних характеристик і важелів, що їх обумовлюють, а також вплив фінансових локалізована у межах різних блоків ринкової сфери. Крім того, до впливу цих блоків долучають-

Рис. 1. Вплив окремих факторів на формування характеристик категорії фінансово-економічного регулювання (R1-R3 – рівні організації простору (глобальний, національний, субнаціональний); стрілка 1 – переважаючий вплив, решта – допоміжний)

ся й інші сфери середовища держави, яких є значна кількість. Також варто зазначити, що прояв цих явищ відбувається у межах декількох рівнів ієрархії – від глобального до субнаціонального. І кожний із них формує контури змістовних характеристик та імплементує до їх складу власні ознаки, характерні для цього рівня.

Серед рівнів важливою є можливість врахування субнаціонального, який включає до свого складу і локальний масштаб місцевих громад. Фактор дії локального характеру для формування категорії відіграє важливу роль, адже для місцевих громад природно-ресурсний потенціал доцільно розглядати як територіальний стимулятор розвитку, здатний вагомо каталізувати місцеві переваги з їх подальшою трансформацією в чинники зростання. Процес каталізації передбачає залучення можливостей фінансово-економічного регулювання, за допомогою інструментів якого стимулюються окремі напрями місцевого розвитку.

Специфіка впливу регулювання полягає в тому, що, будучи фінансово-економічним за своїм походженням, воно оперує аналогічними каналами дії (корекції), а їх діяльність спрямована саме на ці сфери. Крім того, коли використовуються важелі фінансово-економічного регулювання, то є більш динамічними та швидкими, ніж решта (до прикладу, адміністративні). Це зумовлюється тим, що за своїм характером перші оперують інструментами реагування з високими характеристиками впливу щодо об'єкту дії.

Щодо імплементації ринкових характеристик до сфери впливу. Коли активуються засоби фінансово-економічного регулювання, то в контексті діяльності вони формують ринкове середовище для об'єкта дії, імплементують ринкові ознаки. Ефект від цього сприятливий як для засобів регулювання, так і об'єкта. Для перших це зумовлює формування сприятливого і позитивного поля діяльності, а для іншого – можливість долучитися до суміжних сфер та використовувати їх напрацювання й підходи для вирішення власних завдань.

Щодо тлумачення категорії фінансово-економічного регулювання, то зазначимо, що можна виділити досить різноманітні підходи, які залежать насамперед від спектра змістовних категорій, які зараховують до поняття регулювання.

Акцентуємо увагу на тому, що можливо виділити декілька точок зору щодо розуміння терміну. Щодо *першого підходу*, то фінансово-економічне регулювання розуміється як певний комплекс фінансово-економічних норм, правил, обмежень, дозволів, які

встановлені законодавством або звичаєм, традицією; організації, що є учасниками й регуляторами державного та приватного сектору економіки. Адепти *другого* розуміють фінансово-економічне регулювання як процес, який, оперуючи системою важелів впливу різного походження, має на меті змінити параметри об'єкта впливу. Згідно з *третьім підходом* термін розуміється в якості системи стимулів та покарань, баланс яких і забезпечує досягнення мети впливу.

На відміну від загального тлумачення поняття фінансово-економічного регулювання, при формуванні його змісту саме для природокористування необхідно враховувати конкретні особливості. Перед їх переліком важливо акцентувати увагу на тому, що всі особливості стали можливими завдяки тісній взаємодії двох систем – «кола природокористування» (natural resources using cycle, NRUC) і «кола ринкових процесів» (market processes cycle, MPC) (згідно з концепцією І.Бистрякова) [1] (рис. 2).

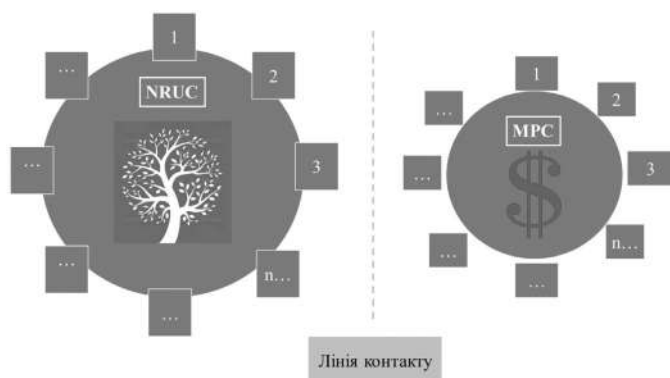

Рис. 2. Взаємодія «кола природокористування» (natural resources using cycle, NRUC) та «кола ринкових процесів» (market processes cycle, MPC)

Лінія контакту, позначена на рисунку, є точкою локалізації потенціалу фінансово-економічного регулювання. Як бачимо, коло NRUC є більш масштабним, тому що цикл природних ресурсів є більш тривалим у часі від ринкового. Також ці кола передбачають кардинально різні цілі. Природні ресурси – підтримку цілісності та стабільності екосистем (одна з багатьох), а ринкове коло – отримання прибутку. У контексті фінансово-економічного регулювання ці два кола мають знайти спільні точки інтересів.

Тепер про особливості під час визначення змісту фінансово-економічного регулювання. По-перше, сфера природокористування є специфічною за сво-

Приклад формування ринкового середовища можна проілюструвати для рівня місцевих громад. Громада розташована у певній області, територія якої включає природні ресурси, достатні для розвитку конкретного виду діяльності (сприятливі для розвитку АПК, проектів державно-приватного партнерства у сфері водокористування тощо). Зрозуміло, що коли підприємства починають працювати, то вони залучають до свого обігу природні ресурси і, відповідно, сплачують платежі за їх використання. Рентні платежі за користування ресурсами виступають важливим інструментом фінансово-економічного регулювання. Коли вони починають формуватися, то сам факт їх появи свідчить про існування ділової активності для конкретної локальної території. Більше того, якщо їх величини високі, то це також є аргументом щодо масштабів діяльності. Дія цих факторів зумовлює формування стимулюючого впливу (іміджу) для території, свідченням можливої активності і саме таким чином формується ринкове середовище для об'єкта дії (інших бізнесових структур).

їми рисами, які необхідно враховувати. Наприклад, вплив фінансово-економічних регуляторів на природні ресурси можливий тільки у тому випадку, коли вони включені в економічний обіг. По-друге, всі природні ресурси тісно пов'язуються між собою і дія на один ресурс викличе зміну інших ресурсів. По-третє, природні ресурси за своїм значенням належать до важливого елементу національного багатства, це стратегічний потенціал держави, тому його використання має бути ощадним та екологічним. По-четверте, зважаючи на ці позиції, при дії фінансово-економічного регулювання на сферу природокористування необхідно забезпечити збереження всього комплексу властивостей природних ресурсів. Екологічні пріоритети йдуть попереду економічних.

Таким чином, сфера природокористування – це не просто чергова і звичайна сфера для впливу, а унікальне середовище з унікальними властивостями, які за допомогою засобів фінансово-економічного регулювання треба тільки примножувати.

На нашу думку, враховуючи весь спектр особливостей як фінансово-економічного регулювання в цілому (про які було зазначено вище), так і особливостей природокористування, у змістовному сенсі необхідним є акцентування уваги на таких характеристиках: реалізація потенціалу дії фінансово-економічного регулювання без шкоди природним ресурсам, використання широкого спектру важелів впливу різного походження, можливості врахування не тільки прямих ефектів, а й наслідкових, можливість контролю і моніторингу за перебігом процесу регулювання та ін.

З огляду на це під поняттям фінансово-економічного регулювання природокористування доцільно розуміти процес, який, оперуючи системою важелів дії фінансового та економічного походження, має на меті змінити параметри об'єкта впливу (використання природних ресурсів) з метою досягнення економічних ефектів за умови, що будуть дотримані вихідні екологічні характеристики. Подібне визначення об'єднує як можливості досягнення економічних переваг, так і збереження екологічних показників природних ресурсів. Трансформація параметрів, про які йде мова, передбачає зміну якісних чи кількісних ознак використання природних ресурсів під час їх залучення до площини економічних процесів. Роль у цьому важелів дії полягає в тому, що вони виступають стимулюючими точками впливу (активаторами), здатними через ринкові фактори змінити (вплинути) на можливості експлуатації природно-ресурсного потенціалу.

У цілому зазначимо, що змістовні характеристики регулювання є тільки одним із багатьох елементів складної системи управління використанням природних ресурсів. Щоб система була реально дієвою, крім змістовних ознак необхідна й належна інституціональна підтримка, і адекватна регуляторна політика, і баланс у системі «держави – регіони – локальні території». Що стосується локальних територій, то тут важливо враховувати інтереси місцевих громад, які формуються та також виступають як активні суб'єкти. За дотримання цих умов ефективність системи фінансово-економічного регулювання сфери природокористування буде на належному рівні, а для інших дотичних сфер формуватимуться стимули до розвитку.

ВИСНОВКИ

Таким чином, процес формування змістовних характеристик є досить складним поняттям, адже визначається широким спектром факторів впливу. Прояв інтегральності під час його формування чи специфіки впливу, можливості імплементації ринкових характеристик до сфери дії обумовлюють складність категорії та її багатоаспектність. Ці та інші особливості стали можливими завдяки тісній взаємодії двох систем – «кола природокористування» та «кола ринкових процесів». І саме специфіка природокористування визначає обмеження (формує коридор дії) щодо потенціалу фінансово-економічного регулювання для сфери природних ресурсів. Враховуючи наведені позиції, визначається авторське розуміння поняття фінансово-економічного регулювання сфери природокористування, яке гармонійно поєднує економічні та екологічні інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бистряков І.К., Сундук А.М. Фінансово-економічні аспекти ефективного природокористування. Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13 квітня 2017 р. К., 2017. С. 27-29.
2. Економічна оцінка природного багатства України: монографія за заг. ред. С.І. Пирожкова, М.А.Хвесика. К., ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. 396 с.
3. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин: колективна монографія за заг. ред. М.А. Хвесика. К., ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. 400 с.
4. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання: монографія за заг. ред. М.А. Хвесика. К., ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. 305 с.
5. Капіталізація водних ресурсів: монографія за заг. ред. М.А. Хвесика. К., ДУ ІЕПСР НАНУ, 2014. 268 с.
6. Economic Regulation. URL: <http://thecanadianencyclopedia.ca>
7. Regulation: a primer. Second Edition. Susan E. Dudley, Jerry Brito. The George Washington University. Washington DC, USA. 128 P.

REFERENCES

1. Bystryakov I.K., Sunduk A.M. *Finansovo-ekonomichni aspekty efektyvnoho pryrodokorystuvannya* [Financial and economic aspects of efficient nature management]. Natsional'ni ekonomichni strategiyi rozvytku v hlobal'nomu seredovyschi: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., 13 kvitnya 2017 r., Kyiv, 2017, pp. 27-29 [in Ukrainian].
2. Pyrozhekov S.I., Khvesyk M.A. *Ekonomichna otsinka pryrodnoho bahatstva Ukrayiny* [Economic assessment of Ukraine's natural wealth]. Kyiv, DU IEPSSR NAN Ukrayiny, 2015, 396 p. [in Ukrainian].
3. Khvesyk M.A. *Instytutsionalizatsiya pryrodno-resursnykh vidnosyn* [Institutionalization of natural resource relations]. Kyiv, DU IEPSSR NAN Ukrayiny, 2012, 400 p. [in Ukrainian].
4. Khvesyk M.A. *Formuvannya modeli upravlinnya pryrodnyimi resursamy v rynkovykh umovakh hospodaryuvannya* [Formation of the management model for natural resources under the market conditions]. Kyiv, DU IEPSSR NAN Ukrayiny, 2013, 305 p. [in Ukrainian].
5. Khvesyk M.A. *Kapitalizatsiya vodnykh resursiv* [Capitalization of water resources]. Kyiv, DU IEPSSR NANU, 2014, 268 p. [in Ukrainian].
6. Economic Regulation. Available at: <http://thecanadianencyclopedia.ca>.
7. Susan E. Dudley, Jerry Brito. Regulation: a primer. Second Edition, The George Washington University, Washington DC, USA, 128 p.